

GYORS TÉNYKÉP

A DIFFERENCIÁLÓDÁS FOLYAMATA A POLITIKA LOKÁLIS SZÍNTEREIN: BARANYA MEGYEI PÉLDA (Process of differentiation at the local political scenes: the case of Baranya county)

KOVÁCS KATALIN — SUSAN GÁL

Tudjuk, hogy a rendszerváltás nem előzmények nélkül következett be, hanem a bürokratikus szocializmus erjedésének hosszas folyamata után, amellyel párhuzamosan növekedtek az új politikai rendszer csírái a gazdaságban, az országos és helyi politikában, az egyes emberek hatalomhoz való viszonyában. Az alábbiakban a nyilvános alternatív politikizálás kialakulásának egyik esetét mutatom be a Baranya megyei Bóly példáján abban a meggyőződésben, hogy a politikai differenciálódás nagyon hasonló történetek sorát produkálta országszerte.

Egészen bizonyos, hogy a helyi közösség történetének, különösképpen e századi szerveződési hagyományainak, nagyon fontos szerepe van mind a helyi politikizálás kezdetének, mind jellegének kialakulásában. Mivel a két világháború közötti bólyi társadalomról e folyóirat 1990/1. számában már részletesen írtam¹, itt most csupán a legfontosabbakat emelem ki. Így először azt, hogy a ma Bólyban élő családok többsége *sváb* eredetű, ami rejtve vagy nyíltan mindig jelen volt a helyi közgondolkodásban mind a svábok, mind az odatelepült vagy telepített magyarok részéről. Fontos még azt is megemlíteni, hogy a *polgári értékvilág*, különösen a családok gazdálkodását tekintve, szintén jelen volt és jelen van a bólyi társadalomban. A jelenkori civil szerveződések szempontjából jelentős szerepet játszottak a *gazdag egyleti hagyományok* is.

Az igényes és hatékony, öntudattal telt helyi polgárság ambíciói álltak annak a nem kis jelentőségű ténynek a háttérében, hogy az ország falusi településeinek körében elsőként itt jött létre *községvédő és széptítő egyesület* 1985-ben, amely a helyi alternatív gondolkodók egyik „iskolájaként” működött mindaddig, amíg erre — megfelelő politikai artikuláció lehetőségének híján — szükség volt.

A helyi polgári politikizálás igénye már a kezdet kezdetén önmagában is nyilvánvalóvá tette a szervezet alternatív jellegét. Mindez annak ellenére volt így, hogy a fontolva (bár, de) haladó Népfront keretei között működött a bólyi szervezet is, amiként idősebb testvére, az addig csak a településhierarchia felső szintjein szerveződő városszéptítő mozgalom. Néhányan a műszaki értelmiség két helyi műhelyéből (a Tanács Költségvetési Üzemében és a Bólyi Mezőgazdasági Kombinátban dolgozó technikusok, mérnökök köréből) a velük rokonszenvezők támogatásával fogtak össze a helyi községvédő szervezet megalakulásakor.

Kezdetben ők is fontolva, az akkori lehetőségeknek megfelelően, a kereteket éppen csak szét nem feszítve haladtak. Dokumentuma ennek az a levél, amely 1985. november 4-én született, és címzettje a községi párttitkár volt. Ezen a levélen tárgymeghatározásként még csak egy, a HNF keretein belül, laza konföderációban — Pozsgai Imre útmutatásai alapján — működtetendő „községvédő bizottság” (annak is csak elvi lehetősége) szerepel. Ezt bizonyítja egy másik, ugyanazon a napon keletkezett dokumentum, amely a majd 30 fővel alapított Községvédő és Szépítő Egyesület megalakulását rögzíti. Jól jellemzi ez az akkori idők megrendült párt-„hatalmát”, amely nem tarthatott már igényt többre, mint utólagos, óvatosan becsomagolt tájékoztatásra, arra is talán csak a rend kedvéért, hiszen nyilvánvalóan tudomásuk volt az eseményről.

Az Egyesület léte a nyolcvanas évek második felében döntően meghatározta a helyi politizálás jellegét és lehetőségeit. Legelsősorban azzal, hogy *legális keretet biztosított az alternatívák képviselőire* azokkal szemben, akiket az egyesületi tagok többsége a központi hatalom, a „fent” helyi reprezentánsainak tekintett. Amint azt a Bólyi Füzetek első számában az Egyesület elnöke megfogalmazta, olyan szervezet született, „melyet nem „fent” találtak ki, hanem néhány aktív, agilis bólyi lakó, (akik) úgy ítélték meg, hogy a községnek szüksége van egy demokratikus fórumrendszerre, ahol a lokálpatrióták — közöttük szakember is jócskán van — szabadon véleményt nyilváníthatnak, saját szavaikkal, kendőzetlenül beszélgethetnek.”²

A lokálpatriotizmus, a szakszerűség és a kendőzetlen, félelem nélküli kommunikáció értékei álltak tehát szemben a mindezek ellentéteit képviselő szervezetek reprezentánsaival. Ezen értékek képviselőire szövetkeztek az Egyesület tagjai, s a helyi „nomenklatúrával” való szembenállásuk biztosította akkori egységüket, amelynek bomlása párhuzamosan haladt a szembenállók elbizonytalanodásával, a bürokratikus szocializmus intézményrendszere mögött álló hatalom megroppanásával.

1985-től 1988-ig főleg a megalakuláskor megfogalmazott célok, vagyis a klasszikus, „városvédő” elvek szerint működött az Egyesület, azaz mindenekelőtt a község építészeti és környezetvédelmi problémáival kapcsolatban foglalták meg álláspontjukat kemény vitákban, alkalmanként külső támogatással (pl. Ráday Mihályt vendégül látva). Sikeres működésük arra is lehetőséget teremtett, hogy egyfajta szövetség jöjjön létre a községben viszonylag háttérbe szorítottan, a Művelődési Házhoz szervezőként, vagy a rendezvények látogatóiként kötődő human értelmiségiek és a műszaki értelmiség között. Az alternatív helyi nyilvánosság legelső, s e hallgatóságos szövetség fontos fórumaként tarthatjuk nyilván a már idézett, Bólyi Füzetek című kiadványt, amelyet a Művelődési Ház munkatársai jegyeztek. E kiadvány első (1986) és második (1988) számában jelent meg az a „vita”, amelyet a lakossági vélemények és érdekek autentikus kifejezésével kapcsolatban az Egyesület elnökének a megalakulás indítékaira vonatkozó, fentebb idézett mondatai robbantottak ki. Rendkívül fontos volt ez a „vita” (az idézőjel a partnerek álláspontjának megjelenését elválasztó kétéves periódus miatt kívánkozik ide), mert világossá tette, hogy kik a szembenálló felek, hogy melyek azok az értékek, amelyek bírása vagy elvetése szembenállásuk forrása és kik azok, akiknek nevében fellépnek. Így a *központi és ideológikus hatalmi reprezentációval szemben, amelyet elsősorban a tanácsi rendszer berendezkedése és tisztségviselői jelentettek, a szakértelem és a lokalitás (helyi hagyományok, kulturális folytonosság, tudatos, helyi azonosságkeresés által közakarattal teremtendő új értékek) jelentették a szembenállás fő pilléreit, s a községvédők természetesen az utóbbi értékek birtoko-*

saiként úgy tekintettek önmagukra, mint akik — a fent jellemzett szembenállás alapján — a lakossági akarat egyedül autentikus tolmácsolójának tarthatók.

E kezdeti periódus ugyanakkor a helyi politizálást meghaladó politikai szintekkel való ismerkedés és a horizontális kapcsolatok megteremtésének időszaka volt, aminek eredményeként a helyi politizálás nem ragadt meg a bornírt műkedvelés színvonalán. Épp ellenkezőleg: a közvetítő a városvédőknek a községvédőkkel kibővült országos, „nagy” mozgalma volt, amely nemcsak a fajsúlyos politikusokkal való személyes találkozás lehetőségét nyújtotta az Egyesület ambíciózus tisztségviselői számára, hanem azt is lehetővé tette, hogy az országos politikai kampányokat kicsit belülről lássák, hogy megfigyelhessék az előkészítő szakaszokat, megismerjék a döntések során számba jövő szervezeteket, személyeket, hogy érezzék az un. nagypolitika tűrőképességének határait. Ezáltal új információs csatornákkal kerültek érintkezésbe és helyi szinten szolgáltak maguk is eképpen. Tipikus példája ennek, hogy 1987-ben az Országos Tervhivatal „Integrált falufejlesztési koncepcióját” az Egyesületben többször megtárgyalták, véleményezték, sőt, az éves beszámoló szerint 20 példányban sokszorosítva a község, „valamennyi párt-, állami- és társadalmi vezetőjének” szétküldték. (Mellesleg szólván, állásfoglalásaik alapvetően egyetértőek voltak.)

1988-ban a „Községvédők” már nyíltan politikai szervezetként az ellenzék szálláscsinálói, az új pártok helyi megalakulásának fő támogatói voltak, s ilyen minőségükben főszerepet vállaltak minden akkor nagyjelentőségű politikai eseményben, pl. 1989. október 23-án megünneplésében. Ezidőtájt azonban a politikai differenciálódás folyamata olyannyira előrehaladt, hogy az Egyesület legaktívabb tagjai igazából már búcsúztak politikai ténykedésük addigi keretétől. Ezt a funkciót ugyanis az Egyesület közreműködésével létrejött pártok vették tőlük át. Pontosabban: a Községvédő Egyesület azon tagjai, akik addig is egyre nyíltabban vettek részt politikai tevékenységekben, a pártok megalakulása után már főként ezek tagjaiként vagy tisztségviselőiként folytatták tovább a politizálást országos vagy helyi hangsúllyal, attól függően, hogy mikor melyik volt aktuális. (Mind az MDF, mind az SZDSZ helyi vezetője tagja volt a Községvédő Egyesületnek, ugyanígy a jelenlegi polgármester és a helyi képviselők fele.) Ezzel a folyamattal párhuzamosan az Egyesület politikai szerepe olyannyira lecsökkent, hogy az 1990. évi taglistán már hajdan volt ellenfeleket is találunk.

Mindezenközben az Egyesület tagjai azért tették azt a dolgukat is — s ezt legalább olyan fontosnak tartották, mint a politizálást — amiért annak idején hivatalosan megalakultak. 1989—90-ben, akkor már a tanácsi vezetés szándékaival összhangban, elsősorban a „Községvédő” fiatal mérnökei voltak a helyi infrastruktúra új létesítményeinek legfőbb szervezői. Így először a gáz bevezetése kapcsán fejtettek ki komoly szervező tevékenységet, majd lényegében rajtuk múltott, hogy úgy építették ki a kábeltelevíziós hálózatot a faluban közös összefogással, hogy egyben a crossbar telefonrendszer alapját is lefektették. A gáz bevezetése és a kábel TV szervezése ugyanakkor még valamit jelentett az e munkákban részt vállalóknak. Nevezetesen a falu és a falusiak egészen más szintű, az addigiaknál sokkal szélesebb körű megismerését és viszont: azok is kapcsolatba kerültek ily módon velük, akik számára közömbös volt addigi értékmentő és teremtő tevékenységük. Nem véletlen, hogy a szervezési munkákban legnagyobb részt vállalt fiatal mérnök ma a község polgármestere, és egy másik az SZDSZ padsoraiban parlamenti képviselő.

A kábel TV már a parlamenti választások alatt is működött, teret engedve a pártok helyi

rendezvényeinek és az ezekkel kapcsolatos lakossági vélemények közvetítésének. Azóta is hente egy alkalommal jelentkezik, 1991. július 6-án felelős szerkesztője van, és a képanyagot sem csupán hobbiából készíti már az a magánvállalkozó, aki különben lakodalmakról készített videó-felvételekkel keresi meg a kenyerét, s aki kedvtelésből, jórészt a saját zsebére volt úgymond a rendszerváltás krónikása 1989-től 1991. nyaráig.

Miközben a Községvédő Egyesület politikai súlyát gyakorlatilag elveszítette és a pártok tekintélye is kezdett csorbulni, megalakult egy új egyesület, amely 100 fős tagságát és tevékenységét figyelembe véve ma mindenképpen a legtekintélyesebb társadalmi szervezetnek tekinthető Bólyban: a „Bólyi Katolikus Kolping Család”.

A katolikus egyházhoz szorosan kötődő, augsburgi központtal működő Kolping társaságokhoz csatlakozó helyi egyesületet 1990. április 26-án 36 fő alapította. (A pécsi szervezet 1989. decemberében alakult meg.) A szervezet vallásos és tradicionális jellegét jól mutatja a legfőbb pozíció megosztása: az egyesületnek mind a püspök által kinevezett egyházi elnöke (itt a bólyi plébános), mind pedig világi elnöke van; utóbbit a tagok egymás közül választják. A Kolping megalakulásának Bólyban volt egy különleges aktualitása is: 1989-ben volt az iparos fiatalokat tömörítő Bólyi Katolikus Legényegylet és 1990-ben a Parasztok Ifjusági Egylete alapításának centenáriuma. (Mindkét szervezetet 1947-ben oszlatták fel.) A megemlékezés szándéka adva volt már jóval a választások előtt (éppen az 1989. novemberi népszavazás miatt maradt el a Legényegylet jubileumi ünnepe), de annak idején ez nem társult az iparosok és a paraszt fiatalok valamikori egyesületeinek „egyesített” újjáalakításának igényével. Ezt a gondolatot a politikai rendszerváltás felgyorsult folyamata, és ennek keretében az egyház aktivitásának felélénkülése tette aktuálissá.

„A Kolping-Család” katolikus-szociális egyesület... a Magyarországi Katolikus Legényegyleteknek és azok szövetségeinek a jogutódja... Az egyesület célja: hogy tagjait — mint vallásos, szociális és művelődési közösség — segítse és nevelje arra, hogy keresztényként és erkölcsösen éljenek hivatásukban, házasságukban és családjukban, más közösségekben, továbbá az egyházban és a társadalomban. Így minden intézményével és lehetőségével tagjai és az egész társadalom szolgálatában működik, tagjai és a tagság csoportjai aktivizálásán keresztül a keresztény értelemben vett közjót, erkölcsöt, művelődést és szociális felemelkedést mozdítja elő.”³

A keresztény érték és normarendszert aktív módon reprezentáló szervezetként működik tehát a Kolping-Család, így a bólyi szervezet is. (Az csak a későbbiekben válik el igazán, hogy a század első felében működő egyletek eszmévilágából, nevezetesen a konzervativizmus hagyományából mennyit őriz meg, ésleszt újjá az egyesület. Az a tény, hogy a Bólyi Katolikus Kolping Család az SZDSZ helyi szervezetével közösen támogatott öt képviselőjelöltet azt mutatja, hogy a liberális eszméktől való nyílt elhatárolódás nem történt meg, miként annak idején, bő 100 éve.)⁴ Az egyesület megalakulása mindjárt egy profiljába illeszkedő kulturális eseménnyel, az évfordulók megünneplésével indult. Természetesen számos alkalmat adtak az összegyülekezésre a helyhatósági választásokkal kapcsolatos állásfoglalások; a Kolping-ház építésének ügye (való igaz, hogy a külön otthon építésével kapcsolatos megfontolások között súlya volt a tetemes külföldi támogatásnak is); az Ausztriából kapott használt, leselejtezett mezőgazdasági kisgépek használati rendjének kialakítása, számítógépes tanfolyam szervezése, továbbá ruhaművelődési ill. adományozási akciók jelentették ezidáig a Kolping bólyi szervezete működésének többé vagy kevésbé hétköznapi eseményeit.

Úgy gondolom azonban, hogy különös tekintettel az időskorúak jó emlékezetében élénken élő, a két világháború között működő egyleti hagyományokra, a jelenlegi politikai helyzetre (a pártok irányában megmutatkozó általános ellenszenvre), és az ideológiai válsággal átszínezett értékválságra, magának a szervezetnek a léte, érték-reprezentációs szerepe igen jelentős, kisu-gárzó erejű tény. Különösképpen erősíti a Kolping-Család pozícióit, hogy a hittanoktatásban az általános iskolás tanulók majd teljes köre részt vesz, valamint hogy a *Kolping Ifjúsági Tagozat mellett — ugyancsak egyházi irányítással — 120 fős cserkész csapat is működik lényegében azonos ideológiai- és érték alapokon.* (A jövő kérdése, hogy szembe állítható(k)-e a Kolpinggal és a cserkészzel más szemléleti, ideológiai bázisokon nyugvó, nem pártszerű helyi szervező-dés(ek), mert egyelőre effélé(k)nek nem mutatkoznak jelei.)

Úgy gondolom, hogy — ellentétben a politikai pártokkal — mindenekelőtt *szerveződési elvük horizontális jellege teszi rokonszenvessé a helyi közösségekben élők számára az ilyen, elsődleges működési területüket illetően nem politikai jellegű szervezeteket*, mert e rendező elv természetéből következően nagyobb lehetőséget ad a belülről jövő szándékok, a szervezethez csatlakozókra különösképpen jellemző, sajátos vonások érvényesítésére. Más oldalról ugyanakkor kevesebb teret hagy az elmúlt negyven év nyomán sok ellenszenvet kiváltó gyakorlatnak: a központokhoz, a felsőbbiségekhez való igazodás kényszerének. Végül, de nem utolsó sorban, az ilyen típusu szervezetek *rugalmasak lehetnek a tekintetben, hogy mennyiben és meddig vállalnak szerepet a helyi (esetenként az országos) politizálásban*, s módjuk van rá, hogy visszavonuljanak a „kaptafához”, ha a politikai differenciálódás folyamata vagy más tényezők ezt lehetővé vagy szükségessé teszik.

Az imént ismertetett civil szerveződések is többé-kevésbé megmérettettek a *helyhatósági választások* során, mégpedig az addig betöltött, szükségképpen ambivalens szerepükben.

Az indulók és a beérkezettek, valamint a mögöttük álló szervezetek erőviszonyait az alábbi táblázat szemlélteti.

I. TÁBLÁZAT

Párt-szervezet	Induló kp-jelöltek száma	Szavazatok száma	Megválasztott trsd-i képviselők*
FKgP	3	492	—
FKgP, K-CS**	2	9721	(526)
FKgP, Kv***	1	257	—
Független	6	19232	(577,497)
K-CS	1	415	—
K-CS, FKgP	3	14962	(589,524)
K-CS, KV, FKgP, MDF	1	424	—
K-CS, SZDSZ	1	491	1
KV	1	200	—
Kv, K-CS, MDF, SZDSZ	1	351	—

1. táblázat folytatódik

1. táblázat folytatása

Párt szervezet	Induló kp-v-jelöltek száma	Szavazatok száma	Megválasztott trsd-i képviselők*
MDF	2	670	—
MDF, FKgP	1	546	1
MDF, KV	1	241	—
MDF, FKgP, KV	1	540	1
MDF, SZDSZ, KV, FKgP	1	373	—
Német nemzetiségi, függetl.	1	468	1
SZDSZ	3	12051	(512)
SZDSZ, KV	2	7931	(561)
SZDSZ, K-CS, KV	2	774	—
SZDSZ, K-CS, KV, FKgP	1	697	1
Összesen	36	13470	12

Forrás: Összesítések a helyhatósági választásokról, Körjegyzőség, Bóly, 1990.

*A zárójel a megválasztott jelöltekre adott szavazatok számát jelöli

**Kolping-Család

***Községvédő és Szépítő Egyesület

Néhány általános megjegyzés: a 13 470 szavazattal 1366 szavazópolgár, a szavazásra jogosultak 50,2%-a döntött az Önkormányzat képviselőtestületének összetételéről. Mint másutt, itt is mélyen a népszavazás ill. a parlamenti választások alkalmával tapasztalt (76 %-os) arány alatti volt a szavazó polgárok aktivitása. (Mint már utaltam rá, az országgyűlési választások során — igaz, az SZDSZ listás jelöltjeként —, de bolyi képviselő is bejutott a Parlamentbe. Nyilván a helyi jelöltnek is nagy szerepe volt abban, hogy a bolyi szavazók 40%-a a szabad demokratákat támogatta a megyei listán is.)

Akárhogyan is: a *Kolping-Családnak és (még mindig!) a Községvédő Egyesületnek a pártokéval legalábbis egyenrangú politikai súlyát mutatja a helyi közéletben*, hogy a megválasztott képviselők közül 5 az előbbinek, 3 az utóbbinak támogatását (is) élvezte, bár önálló jelöltjeik nem jutottak be.

S a jövő? Egyik szervezet feltehetőleg a lassú elmúlás útján halad tovább, a másik pedig talán még inkább megerősödik, s a felépülő otthonnal újratertemti a valóban közösségi házként működő régevvolt művelődési intézményeket. Más oldalról viszont nagyon valószínű, hogy a Kolping politikai szerepet is betölt a jövőben, legalábbis markáns irányzatot képvisel majd a helyi választások alkalmával közvetlenül, és tágabb értelemben közvetve, a közéletbe bevont fiatalok révén.

Jegyzetek

- ¹. Kovács K. (1990) Polgárok egy sváb faluban, *Tér és Társadalom*, 1, 33—76.o.
- ². Huba Gy. (1986) A községvédők és szépitők Bólyban, *Bólyi Füzetek*, I, 32.o.
- ³. Részlet a Kolping Család alapszabály-tervezetéből
- ⁴. Ld. „A németbólyi Róm. Kath. Ifjúsági Egylet jubileumi kiadványa, Pécs, 1940.

